

Ш.М. Акічев

З ІСТОРІЇ УЧАСТІ КОНОТОПЧАН У ГРОМАДЯНСЬКІЙ ВІЙНІ В ІСПАНІЇ

В статті досліджується участь конотопчан у громадянській війні в Іспанії 1936-1939 рр., розповідається про зустріч у Конотопі іспанських дітей у серпні 1938 р.

«...Гренада, Гренада, Гренада моя...». Такі рядки з відомої пісні на вірші поета М.А. Светлова приходять на думку, коли згадуєш події національно-визвольної революції в Іспанії 1930-х років. Пісня була складена поетом як романтичний спогад про громадянську війну на Україні, але торкалась вона також і Іспанії. Однією з маловідомих сторінок історії Конотопщини є події громадянської війни в Іспанії у 1930-х роках та участі в ній конотопчан.

Починалась громадянська війна в Іспанії фашистським заколотом у Марокко. «Над всією Іспанією безхмарне небо» [1, 126] – такі слова пролунали по радіо 18 липня 1936 р. на початку війни, яка стала передоднем Другої світової війни.

Понад 70 років тому відбулося перше військове протистояння СРСР та Німеччини між силами Народного фронту та заколотниками Франко, яких підтримали Німеччина, Італія, Португалія. Інтернаціональну допомогу Іспанії СРСР надавав у вигляді гуманітарної допомоги, техніки, зброї та медикаментів, військових спеціалістів. Радянські моряки проявляли героїзм та витримку під час перевезення вантажів для республіканців. Лише з жовтня 1936 по вересень 1937 р. було відправлено 52 одиниці морського транспорту зі зброєю. У 1938 р. їх чисельність становила 13, у 1939 – 3 одиниці [9, 54].

Гасла «Геть руки від революційної Іспанії!», «Ми з вами!», «Вони не пройдуть!» («Но-пассаран!») лунали на мітингах та зборах громадськості. Радянська держава використала ентузіазм та любов до революції серед народу у власних цілях. Сталінські чиновники не змогли надати справжню економічну та гуманітарну допомогу Іспанії і перекинули частину клопоту на плечі радянських трудящих. Так у Москві на мітингу 3 серпня 1936 р. було вирішено зібрати кошти для Іспанії. За три місяці 1936 р. до фонду допомоги було зібрано 47 млн. 595 тис. крб. [7, 384, 436]. Станом на 27 жовтня 1936 р. профспілки зібрали 47,5 млн. крб. і закупили 5 пароплавів продовольства для братньої країни. На кінець року було зібрано 51 млн. крб. Трудівники Глухівського району Чернігівської області передали до фонду допомоги бійцям, жінкам, дітям республіканської Іспанії 74 тис. крб. [6, 56].

З жовтня 1936 по січень 1939 р. СРСР надав Іспанії 648 літаків, 347 танків, 60 броневих автомобілів, 1 186 гармат, 20 486 кулеметів, 497 813 гвинтівок [9, 54].

В Іспанії в складі 7 інтернаціональних бригад

воювало 35 тисяч добровольців з 54 країн. За іншими даними чисельність добровольців коливалась в межах 20-25 тис. чоловік [16, 38]. Всього з 1936 по 1938 р. до країни прибула 51 тис. добровольців [10, 20]. В інтербригадах воювало 8,5 тисяч французів, близько 5 тис. німців, майже 5 тис. поляків, 4 тис. італійців, 2 тис. англійців, 2 тис. чехів, 1,7 тис. австрійців, 1 тис. угорців. [7, 44, 86, 99, 128, 152, 193, 290, 314]. Втрати інтернаціоналістів склали не менше 20 тис. бійців [7, 17].

До складу інтербригад входили і українці. У червні 1937 р. в 13-й інтербригаді ім. Ярослава Домбровського в батальйоні ім. Палафокса (національного героя іспанського народу) було створено роту (компанію) ім. Тараса Шевченка [2, 21], яка в основному складалася з українців. Ротою керував білорус С. Томашевич. Українці входили до складу батальйонів ім. А. Лінкольна, ім. Макензі, ім. Димитрова, ім. Чапаєва. Прізвище останнього користувався популярністю серед іспанців та інтернаціоналістів після того, як з СРСР були привезені кінофільми «Ми з Кронштадту» та «Чапаєв». Серед військ, які захищали Мадрид, були батальйони, які носили назви «Кронштадтські моряки» та «Ленінград» [15, 136]. Інтернаціоналісти після боїв у жовтні 1938 – лютому 1939 р. за рішенням Міжнародної Комісії Ліги Націй і за згодою республіканського уряду були евакуйовані з Іспанії.

В частинах республіканської армії воювало майже 3 тис. радянських добровольців, близько 200 з них загинуло на іспанській землі. Здійснювати керівництво допомагало 557 військових спеціалістів з СРСР [8, 113]. Серед них радники П.І. Батов, Я.К. Берзін, М.М. Воронов, М.Г. Кузнецов, Р.Я. Малиновський, К.О. Мерецков, Я.В. Смушкевич, Г.М. Штерн та багато інших [15, 107]. Воювали під псевдонімами військові техніки, спеціалісти, льотчики, танкісти, артилеристи. СРСР направило в Іспанію 160 радянських льотчиків. Для всіх вони знаходились в «урядовому відрядженні», а після повернення додому не мали права розповідати, де ж були насправді. Багато добровольців отримали високі військові призначення і нагороди, 59 з них за мужність і відвагу було присвоєно звання Героя Радянського Союзу (19 – посмертно, 35 – льотчикам) [17, 67]. На жаль, частина добровольців згодом була репресована.

Уродженець Полтавщини генерал Г.І. Кулик (майбутній маршал Радянського Союзу) під псевдонімом «Купер» був військовим радником голови хунти оборони Мадрида. Уродженець Одеси Р.Я. Малиновський (майбутній маршал Радянського Союзу) під псевдонімом «Маліно» брав участь у створенні регулярної армії. Киянин за походженням, журналіст Михайло Кольцов став відомим завдяки своїм репортажам з Іспанії.

Звання ГРС отримали добровольці із числа воїнів Київського військового округу (В.М. Бочаров, І.І. Душкін та ін.). Через українські порти іспанським антифашистам було поставлено багато продовольства, медикаментів, одягу, 648 літаків, 407 танків і броньовиків, 1186 гармат, 20,5 тис. кулеметів, майже 500 тис. гвинтівків, велику кількість боєприпасів, частина яких була виготовлена в Україні [5, 24].

Захисник Конотопа 1941 р. генерал-полковник, а тоді полковник, командир 5-ї повітряно-десантної бригади Олександр Ілліч Родимцев писав: «Мы, молодые парни, как и тысячи других добровольцев из многих стран, спешили на выручку республиканской Испании. Мы не могли поступить иначе. Ведь к нам обратилась за помощью революционная молодежь Испании».

Серед добровольців були і наші земляки-льотчики, Герої Радянського Союзу. Генерал-майор Григорій Іларіонович Тхор разом із штурманом Андрієм Юхимовичем Конотоповим у 1936 р. брали участь у повітряних боях у небі Мадрида, Гренади (про яку написав поет Михайло Светлов). Вони бомбардували ворожі об'єкти, кораблі і аеродроми. За героїзм і мужність Г.І. Тхор одержав два ордени Бойового Червоного Прапора [3, 31], а 23 лютого 1968 р. був посмертно нагороджений пам'ятною медаллю Радянського комітету ветеранів війни «Участнику национально-революционной войны в Испании 1936-1939 гг.». Посвідчення було підписане головою Радянського комітету ветеранів війни, Маршалом Радянського Союзу С.К. Тимошенко та відповідальним секретарем Радянського комітету ветеранів війни О.П. Маресьєвим. Вони зберігаються в фондах Конотопського краєзнавчого музею. Інший земляк, льотчик Олексій Борисович Панов, брав участь у боях в Іспанії над Ебро і Мадридом, був важко поранений, три місяці лікувався в шпиталі. Нагороджений двома орденами Бойового Червоного Прапора [3, 244].

В небі Іспанії під псевдонімом Ігнасі-Дієгес воював Гнат Семенович Солдатенко (1909-1943). В районі Каза дель Кампо 1937 р. він був поранений і тривалий час лікувався у Москві. Лейтенант Г.С. Солдатенко був нагороджений двома орденами Бойового Червоного Прапора [11, 2-3]. Льотчик з Роменщини Георгій Миколайович Прокопенко воював в Іспанії у 1938 р. Був поранений. Пізніше отримав звання Героя Радянського Союзу [3, 258]. Останній виліт радянських льотчиків відбувся над Ебро 15 жовтня 1938 року. Всього небо Іспанії захищало 7 радянських ескадрилій [17, 59].

СРСР взяв на себе турботу про іспанських дітей, батьки яких загинули. Піонери та учні України збирали гроші, готували подарунки жінкам і дітям братньої країни [13, 309]. До Радянського Союзу

прибуло 4 тис. іспанських дітей. Шлях до нової батьківщини пролягав через Київ і Москву, де вони були розподілені у столичні дитячі будинки та направлені до закладів Євпаторії, Харкова, Одеси і Херсона [13, 280]. У червні 1937 р. з Ленінграду до Одеси приїхала перша група іспанських дітей [12, 309]. Друга група дітей прибула до київських оздоровчих закладів у липні 1937 [13, 310].

Про патріотизм конотопчан у 1930-ті роки дізнаємося з чернігівської обласної газети «Більшовик» від 16 серпня 1938. Автор статті «Радісна зустріч» І. Гребінець писав: «Серед трудящих міста Конотопа блискавично пролетіла звістка – сьогодні через Конотоп проїжджатимуть з Києва до Москви діти героїчних бійців Іспанської республіки. Задовго до приходу поїзда № 72 на пероні станції Конотоп зібрались тисячі трудящих, переважно молодь, діти. Море квітів. Ось мчить поїзд. Назустріч йому гримлять оркестри. Хвилююча тепла зустріч. Іспанських дітей закидають квітами. Лунають вигуки: «Привіт республіканській Іспанії!», «Слава нашим батькам, які борються проти фашистів!», «Привіт дітям Іспанії!». У відповідь дзвеніли бадьорі голоси: «Віва Сталін!», «Віва революція!» Проводжали їх як найдорожчих, найулюбленіших, бажали їм щасливої дороги. Поїзд помчав іспанських дітей до червоної столиці, до зореносної Москви».

Як склалася доля тих іспанських дітей – невідомо. В СРСР вони виховувалися у дитячих будинках, відпочивали у піонерських таборах. У серцях маленьких іспанців, які їхали через Конотоп, залишились теплі почуття вдячності і любові. Мешканці с. Підлипного могли написати про це своєму земляку – генералу Г.І. Тхору, який в той час воював з японськими льотчиками в небі Китаю і не знав, що на радянський народ чекала війна. Відомим стане подвиг сина Долорес Ібарурі – капітана, командира кулеметної роти Рубена Руїса Ібарурі [14, 14-16]. Він проявив мужність і героїзм, загинув в Сталінграді восени 1942 р. і посмертно отримав звання Героя Радянського Союзу.

Г.І. Тхор згадував слова Долорес Ібарурі про добровольців: «Мы уверены, что Испания навсегда сохранится в ваших сердцах, и вы с глазами, полными слез, и сердцем, заполненным гордостью, будете рассказывать не об Испании туризма, а об Испании героизма. И будьте уверены, что мы тоже сохраним воспоминания о вас и будем рассказывать нашим детям о вашем героизме, который для грядущих поколений превратится в легенду» [4, 30].

Посилання

1. Бердичевський Я.М., Давлетов А.Р., Кузьменко С.Г. Решетникова Е.П., Фролов Н.А. Всемирная история 1918-1945 гг. – Запорожье, 1996.

2. Боффа Джузеппе. История Советского Союза. Т. 1. От революции до второй мировой войны. Ленин и Сталин. 1917-

1941 г. / пер. с итал. И.Б. Левина. – М., 1990.

3. Гриченко И.Т., Головин Н.М. Подвиг. Документальные очерки о Героях Советского Союза. – Харьков, 1977.

4 Дудко А.Ф., Любич Л.Г. Право на бессмертие. – К., 1988.

5. Загиблі на чужині: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом. – К., 2003.

6. Історія міст і сіл УРСР. Сумська область. – К., 1973.

7. Из истории международной пролетарской солидарности. Документы и материалы. Сборник V. Международная солидарность трудящихся в борьбе с фашизмом против развязывания Второй мировой войны (1933-1937). – М., 1961.

8. История Великой Отечественной войны Советского Союза (1941-1945) в 6-ти т. – М., 1960-1965. – Т. 1.

9. История Второй мировой войны 1939-1945. Том второй. Накануне войны. – М., 1974.

10. Мещеряков М.Т. Судьба интербригад в Испании // Новая и новейшая история – 1993 – № 5.

11. Москальов І.Б. Батько полку // Радянський прапор – 1974 – № 32 (8080).

12. Новітня історія. 1917-1939: Підручник для 10 класу середньої школи. – К., 1991.

13. Піонерія України. 1917-1941 рр. / Уп. І.С. Вавілов. – К., 1979.

14. Родимцев А. И. Гвардейцы стояли насмерть. – М., 1969.

15. Родимцев А. И. Твои, Отечество сыны. – К.: Политиздат Украины, 1974.

16. Розанов Г.Л., Юрьев М.Ф., Яковлев Н.Н. Новейшая история. Пособие для учителей. – М., 1961.

17. Хосе Гарсия. Интернациональные бригады в Испании (1936-1938 гг.) // Вопросы истории. – 1956. – № 7.

18. Щербак А.Д. Крыльгтым доверьте небо! (О дважды Герое Советского Союза С. И. Грицевце). – М., 1976.

Акичев Ш.М. Из истории участия конотопчан в гражданской войне в Испании

В статье исследуется участие конотопчан в гражданской войне 1936-1939 в Испании, рассказывается о встрече в Конотопе испанских детей в августе 1938.

Akichev Sh.M. From the history of parting the inhabitants of Konotop at the Civil War in Spain 1936-1939

The parting inhabitants of Konotop at Spanish Civil War 1936-1939 is investigated in the article. Meeting of Spanish children in Konotop August 1938.

ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ

У статті, присвяченій 65-річчю перемоги у Великій Вітчизняній війні (1941-1945), подається інформація про глухівчанина, Героя Радянського Союзу Аркадія Львовича Каплунова.

Історичний розвиток будь-якої держави неминуче проходить на тлі визвольних рухів та війн. Величезною трагедією українського народу в ХХ ст. стала Велика Вітчизняна війна 1941-1945 рр. Перемога над фашизмом завершилася Нюрнберзьким процесом, який засудив людину невідомої національності ідеологію Німеччини. На боротьбу з ворогом об'єдналися воїни багатьох національностей. До лав Червоної Армії стало і 500 тисяч євреїв. Біля половини з них загинуло смертю хоробрих [1, 139]. Шість мільйонів мирних жителів загинуло під час Холокосту, з них 1,7 млн. чоловік – в Україні [2].

За мужність і героїзм, виявлені під час Великої Вітчизняної війни, 174 воїнам, підпільникам і партизанам – представникам єврейської національності – було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. За кількістю таких нагород попереду були росіяни, українці та білоруси, хоча в той час як по кількості населення євреї посідали 11 місце [3, 237]. В.Б. Волинову, Д.А. Драгунському, Р.Я. Малиновському, Я.В. Смушкевичу, І.Д. Черняхівському, М.Є. Катуюку це звання було присвоєно двічі [1, 140; 4; 5]. Сім Героїв Радянського Союзу були вихідцями з Сумщини: А.Л. Каплунов, Г.О. Рогачевський (м. Глухів), Н.Т. Волкова, Ю.Г. Цитовський (м. Конотоп), Т.Й. Маркус, К.С. Давиденко К.Б. Янпольський (м. Ромни), Г.А. Виноградов (м. Кролевець) [5, 119, 125, 260-261, 356, 452, 580; 6, 58-59, 63-65, 117-118, 232-233, 279-280; 7, 229, 551]. Про одного з них, глухівчанина Аркадія Львовича Каплунова, і піде мова у статті.

Народився Аркадій 21 січня 1912 р. у Глухові в бідній єврейській родині. Батько, Лев Нохимович, працював механіком по ремонту швейних машинок у товаристві «Зінгер». Родина мала ще двох дітей – доньку (1909 р. н.) і сина (1915 р. н.). Як свідчать архівні документи, після єврейського погрому під час встановлення радянської влади у Глухові в 1918 р. родина переїхала до Сум. Батько до 1934 р. працював на шкірзаводі та текстильній фабриці, мати була домогосподаркою.

У 1923 р. Аркадій закінчив 4 класи трудової школи, а 1925 р. вступив до лав комсомольців. Його трудова діяльність розпочалася у дванадцятирічному віці з учня сумської майстерні Шермана. У 15 років він уже працював майстром заготівельного цеху. Упродовж 1931-1932 рр. двадцятирічний юнак очолював комітет комсомолу, вступив до лав ВКП(б),